

невелика, а їх діяльність в багатьох випадках не знаходить розуміння та підтримки “в масах”.

Третяк О.А.

Теоретичні підходи до визначення політичної аргументації як передумови демократизації перехідного суспільства.

На сучасному етапі розвитку політичної науки, коли дослідження проблем перехідних суспільств здійснює спеціально сформована комплексна дисципліна - транзитологія – осмислення трансформаційних процесів відбувається на якісно новому теоретичному рівні. Одержані результати досить повно відображують картину перебудови інституційного дизайну політичних систем, якісних змін у політичній участі та поведінці, співвідношення соціально-економічного прогресу та політичної модернізації. Наявні дослідження дозволяють простежити вплив на трансформаційні процеси культурних та духовних проблем розвитку суспільств у різних регіонах планети. Проте, поза увагою вчених залишається сутнісно важливий аспект еволюції політичних систем від тоталітарно-авторитарних форм функціонування до демократичних – аспект політичної комунікації як середовища спілкування діючих осіб політики, демонстрування та відстоювання політичних позицій. Однією з причин такого стану справ є початковий етап становлення дослідження комунікаційних процесів як предмету дослідницьких інтересів політології.

Наявною реальністю сучасної політичної теорії, що здійснює аналіз політичної комунікації, є пріоритетна увага дослідників до проблем масової комунікації, невід'ємно пов'язаних із функціонуванням ЗМІ. Відображення сутності процесів масового інформування у політичному сегменті здійснюється переважно під "технологічним" кутом зору, який має на меті теоретичне узагальнення практики політичного маркетингу та менеджменту. Проте, на сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що у

вітчизняній політичній науці відсутнє належне осмислення "субстанційних" засад політичної комунікації, тобто ключових рис та особливостей, які притаманні їй як явищу політики як окремої сфери людського існування, а не як аспекту процесу масової комунікації загалом. Зосередження на суто технічних особливостях передавання інформації, яку за різними критеріями відносять до політичної, залишає осторонь логіку, мету та умови формування політичних повідомлень, які далеко не завжди цілком обумовлені природою та особливостями засобів передавання інформації.

Політологічне дослідження проблем аргументації в цьому контексті спирається на необхідність теоретичної розробки концепції політичної комунікації з якісно нової точки зору: розгляду елементарного, суб'єкт-суб'єктного рівня спілкування у сфері політики. Даний ракурс дає змогу подолати однобічний погляд на проблематику політичної комунікації, зумовлений "інформаційною парадигмою".

Важливою частиною виявлення сутнісних ознак раціонального спілкування у соціально-політичній сфері виступає встановлення нормативних засад аргументування як ключового процесу мовленнєвої комунікації між учасниками публічної сфери. Виокремлення правил ведення аргументативних дискусій дає змогу побудувати перспективну модель політичної комунікації, яка стане основою відновлення первісного, що веде свій родовід з античності, сенсу політики як „сфери вирішення спільних питань”. Розробка практичних засад політичної аргументації є суттєвим кроком вперед у теоретичному осмисленні процесів політичної трансформації та утворення в Україні демократичного суспільства, вагомою сутнісною засадою якого є вільне та позбавлене примусу та маніпуляцій обговорення суспільно-значущих питань.

Оскільки граничним виявом логічної обумовленості та розумової обґрунтованості у мовленнєвій взаємодії суб'єктів публічної сфери виступає аргументація, то проблема відчуженості громадян від публічного обговорення політичних питань стає проблемою визначення процедур та моделей обґрунтування власних позицій учасниками дискусій.

У дослідженні політичної аргументації як базової умови функціонування демократії можна виділити два основних типи підходів: контекстно-ситуативний, який аналізує конкретні випадки аргументативної практики, узагальнює прийоми та методи аргументування, пов'язує аргументативний процес із метою та завданнями політичних акторів та фундаментально – теоретичний, який розглядає глибинну обумовленість практики аргументативного спілкування у сфері політики з точки зору етико-моральних засад буття соціуму.

В межах першого підходу проблема політичної аргументації як засобу спілкування громадянських спільнот - суб'єктів політичної діяльності, відродження публічної сфери за умов технізованого суспільства, зміни змісту сучасної політики на засадах міжособового обговорення є досить розробленою як у північноамериканській теорії аргументації. Зокрема, Дуглас Волтон, професор філософії Вінніпезького університету (Канада) у праці „Переконувальні дефініції та суспільно-політичні аргументи” ставить питання про необхідність обережного ставлення до перейменування поширених у політичній мові термінів, а також наголошує на відмінності політичного перековувального діалогу від такого самого діалогу у правовій та науковій сферах. Канадський вчений також вказує на важливість застосування редефініції у конкретних випадках дискусій громадських груп, зокрема, під час відомої у США дискусії щодо дозволу чи заборони абортів, яка триває багато років.

Німецький вчений Райнер Форст, у статті „Базове право на обґрунтування: до конструктивістської концепції прав людини” зазначає, що однією з базових засад розуміння прав людини як універсальної міжкультурної цінності повинне стати надання змоги індивідам та групам аргументовано викладати позицію стосовно своїх прав та свобод.

Дослідниця з Канади Ангелія Мінз у праці „Наративна аргументація: розмова із етнічними меншинами” стверджує, що під час теоретичного визначення аргументативної взаємодії між громадськими групами слід звернути увагу на способи аргументування, властиві етнічним меншинам, які не належать до

західноєвропейської етнічної більшості у північноамериканських мультикультурних демократіях (аборигени-індіанці, афро-американці) та дискримінуються з боку правової системи та судочинства, які не приймають у якості свідчень наративні розповіді. Мінз вважає, що сучасна конституційна система потребує корекції в бік толерантного ставлення і визнання способів обґрунтування етнокультурних меншин, культурна спадщина яких не має у своєму складі західної аргументативної традиції.

Фундаментальні засади аргументування як найбільш поширеної в людському суспільстві практики соціальної взаємодії викладені у комунікативній філософії К.-О. Апеля та Ю. Габермаса. Першим це було зроблено у праці „Трансформація трансцендентальної філософії: апіорі комунікативної спільноти” (1970-1972), а другим - у „Теорії комунікативної дії” (1981 -1982).

Розуміння комунікативних інтеракцій у політиці на засадах етики дискурсу, де аргументації відводиться провідна роль, експлікує той факт, що позбавлене морального змісту спілкування у сфері політики приречене на відтворення неконструктивних рис політичного дискурсу: упередженості, конфліктності та контрпродуктивної змагальності. Зважене та неупереджене аргументування, навпаки, сприяє налагодженню стабільного консенсусу та запобіганню руйнівним (з можливим застосуванням насильства) конфліктам на ґрунті нерозуміння сторін. Утвердження аргументативних стандартів (зрозумілості, вільності та невимушеності) та процедур забезпечує стабільне існування демократичної публічності як умови існування демократичної суспільства.

Проблематика раціональної комунікативної взаємодії як засадничого поняття демократичної політичної практики була також розроблена у працях теоретиків сучасного лібералізму – К.Р. Поппера та Дж. Ролза. Їх наукова орієнтованість набагато перевищує можливе публіцистичне навантаження у контексті глобального історичного протистояння ідеологій.

У працях „Утопія та розум” (К.Поппер) та „Політичний лібералізм” (Дж. Ролз) в межах обґрунтування ліберальної доктрини як провідного концептуального бачення політичної

організації сучасного суспільства ґрунтовно розроблені вимоги раціональності до суджень громадян під час комунікативних взаємин. Поппер, зокрема, ставить питання про раціональну аргументацію у сфері політики як про своєрідний „індикатор” демократичності та відкритості організації суспільства. Дж. Ролз пояснює толерантне поводження громадян та викладення своїх позицій за допомогою раціональних аргументів під час дискусій органічною властивістю, притаманною членам ліберального суспільства, як „розумовим та розсудковим особам”.

З наведеного ясно, що однією з принципових позицій ліберальної теорії політичного спілкування є постулювання дискусії вільних та неупереджених громадян як граничного прояву застосування розуму у політиці.

Таким чином, теоретичні дослідження проблем політичної аргументації стверджують належність даного виду мовленнєвої взаємодії до демократичного ладу у якості його характерної ознаки. Контекстно-ситуативний підхід фіксує конкретні випадки аргументування у політичній сфері у практиці рутинного функціонування налагоджених механізмів західних демократій. У дослідженнях подібного типу експлікуються конкретні методи та систематизується тематика дискусій. Такі результати є зразками для перехідного суспільства, яким є сучасна Україна, так би мовити, у режимі реального часу. Одночасно, роль фундаментально-теоретичного підходу полягає у створенні ідеально-нормативної моделі, досягнення якої має стати орієнтиром як для транзитних суспільств, так і для розвинених демократій.

Контрфактичний характер проекту утвердження політичного аргументування за умов сучасної України стає чинником формування ідеального образу демократичного суспільства. Разом з тим, процес відновлення публічної сфери (public sphere), який на Заході здійснюється на засадах комунікативної етики, дає шанс нашій державі зробити новий якісний крок у „наздоганяючій” модернізації та побудові демократії, у випадку сприйняття та впровадження нових етичних стандартів.